

VERSLAG

Vergadering:	RaadRaad, nr. 723 (497 ^{ste} openbare vergadering)
Datum en tijd:	21 juni 201930-8-2019, 10:15 uur
Plaats:	SER-gebouw, Den Haag
Aanwezig:	Baarsma, Bulten, Calon, Elzinga, Eski, Van Eijck, De Groot, Jaarsma, De Jong, Jong, Kaanen, Van der Kamp, Van der Lecq, Klosse, Kroes, Melkert, Mulder, Noordman, Nijpels, Post, Rietbergen, Tasma, Termeer, Van der Veen, Vonhof, Van Waayenburg, Van der Wal, Weurding, Van Wijngaarden
Voorzitter:	Hamer
Secretariaat:	Timmerhuis (algemeen secretaris), Van Riel (secretaris), Jansen (notulist), Kuik (AV-ondersteuning), Van Driel (secretaresse)

1. Opening

De *voorzitter* opent de vergadering om 10:15 uur met een welkom, in het bijzonder voor de nieuwe deelnemers: de heer Kroes (DNB, vervanger van de heer Swank) en de heer Noordman (FNV).

2. Ingekomen en verzonden stukken, mededelingen

Er zijn geen ingekomen stukken en mededelingen.

3. Verslag 24 mei 2019

Het verslag wordt zonder opmerkingen ongewijzigd vastgesteld.

4. Actualiteiten

De *voorzitter* deelt mee dat het SER-bestuur zojuist een briefadvies heeft vastgesteld dat in een week tijd is gemaakt, 'Nationale klimaataanpak voor regionale industriële koplopers'.

De adviesaanvraag is een week geleden binnengekomen, mede naar aanleiding van de discussie binnen het Klimaatakkoord aan de Industrietafel. Het DB SER wilde zich toch al over die problematiek buigen, vanwege de indruk dat de beginnende discussie aan de politieke tafels zich ging toespitsen op instrumenten en te weinig op de doelen. Het doel rondom arbeidsmarktbeleid dreigde geheel en al op de achtergrond te raken. Het advies was zodoende snel en versneld te maken.

Als basis is teruggegaan naar de doelstellingen van de SER, die goed pasten bij de doelstellingen van het Klimaatakkoord – een economie gebaseerd op duurzaamheid voor zowel mensen als milieu, ervoor zorgen dat brede arbeidsmarktparticipatie mogelijk is, zorgdragen voor geval dat moeilijker loopt, en ten slotte een eerlijke inkomensverdeling, hetgeen c.q. vertaald is naar een eerlijke verdeling van lusten en lasten.

Vervolgens is gekeken naar de twaalf grote bedrijven waar het steeds om gaat, en of die in de vijf regio's in een koppositie zijn te brengen door hen uit te dagen om de gestelde klimaatdoelen te realiseren, gepaard met werkgelegenheidsdoelstellingen.

Het kabinet heeft laten weten dankbaar gebruik te zullen maken van het advies in de lopende besprekingen rondom het Klimaatakkoord. Spreker is trots dat dit advies zo snel en in goede harmonie tot stand is gebracht.

De heer *De Groot* gaat namens de kroonleden inhoudelijk nader op het advies in. Het advies is een betekenisvolle stap, juist voor toekomstige generaties, om samen ambitieuze doelen vast te stellen en daarin tot een eerlijke lastenverdeling te komen met ook passende zorg voor gevolgen voor arbeidsmarkten. Het advies maakt dankbaar gebruik van het advies 'Energietransitie en werkgelegenheid' van juni 2018, en hij heeft ervaren hoe bindend dit advies heeft gewerkt. Hij wil benadrukken dat de SER duidelijk aangeeft dat, naast welke nationale maatregelen ook, vasthouden aan een Europese aanpak met level playing field heel belangrijk blijft.

Hij zal zeven kernelementen ten behoeve van een samenhangende aanpak van deze complexe materie uitlichten:

- Technologie is een sleutelbegrip, cruciaal om verder te komen. In het advies zijn twee denkrichtingen. De eerste is dat Nederland zich hoe dan ook dient te verhouden tot de beste partijen in Europa en bij hen aan dient te sluiten. Waar niet, is een CO2-belasting op, zoals het advies het uitdrukt, "vermijdbare tonnen" prima te legitimeren. Daarnaast is het zaak de grenzen in Europa te verleggen met innovatie in een ambitie om als Nederland voorop te lopen en Europa mee te nemen in die transitie.

- Op arbeidsmarkt en scholing zal zo meteen mevrouw Jong ingaan. In het advies 'Energietransitie en werkgelegenheid' zijn al veel aanbevelingen neergelegd.

- Er is een belangwekkende stap gezet naar het principe 'de vervuiler betaalt'.

- In alle aanbevelingen ligt de nadruk op het ontwikkelen van instrumenten die aansluiten bij bestaande instrumenten, niet alleen in de industrie maar mogelijk ook in andere sectoren en Europa, en op uitwerken van beleidsinstrumenten langs deze lijn.

- Een focus op regionale aanpak. De grote impact zit in vijf clusters met twaalf bedrijven die verantwoordelijk zijn voor ruim 70 procent van de emissies. De SER doet een sterke oproep om juist in die ecosystemen na te denken over een samenhangende, regionale aanpak. Dit sluit naadloos aan bij eerdere adviezen zoals rond Agenda Stad. Juist daar zal het moeten gebeuren en is de samenhangende aanpak tot stand te brengen.

- Bij lastenverdeling sluit de SER ook al aan op een richting die het kabinet reeds aan het nemen is: een verschuiving van lasten weg van burgers en mkb en de rekening wat meer verplaatsen naar grote bedrijven.

Naast deze hoofdpunten valt natuurlijk veel meer te zeggen. Hij meent dat met dit advies een belangwekkende stap is gezet die helpt om in de komende maanden de milieuproblematiek met breed draagvlak aan te pakken.

Mevrouw *Jong* geeft aan dat de vakbeweging even heeft moeten nadenken om aan dit advies mee te doen. Maar ook de vakbeweging ziet de verantwoordelijkheid die ligt in dit huis. Op 13 maart bleek uit de doorrekening van de planbureaus – zoals de FNV al had gesteld – dat de voorliggende plannen vanuit het Klimaatakkoord niet genoeg zouden zijn. Mensen gaan dan politiek correcte dingen naar voren brengen, maar het gaat erom dat waar te maken. Als een paal boven water, ook in dit SER-advies, staat dat de groene doelstellingen gehaald moeten worden. De 14,3 Mton reductie van het basispad (en eigenlijk is er nog meer nodig) staat niet meer ter discussie.

Tegelijkertijd wil men naar de werkgelegenheid kijken. In dit advies gaat het gelukkig niet alleen om (voorkomen van) weglekken en verlies van werkgelegenheid, maar wat te doen staat als het gebeurt. Voor haar persoonlijk was de belangrijkste reden om mee te doen de constatering dat burgers en ook mkb onevenredig zwaar getroffen worden bij het opbrengen van de kosten. Het is cruciaal geweest om de discussie over het instrument van de CO2-heffing ingebed te krijgen in een bredere context wat er nu allemaal van belang is.

Spreekster is verheugd dat het kabinet zich dit advies zal aantrekken, maar dan hopelijk van het hele advies. De feitelijke oplossing in het advies is om instrumentaria uit elkaar te trekken: instrumentarium om de groene doelstellingen te halen, en instrumentarium voor een eerlijker verdeling van de kosten.

Ze roept het kabinet op om zich ook aan tweede deel van het advies gelegen te laten liggen. Het kabinet heeft al toegezegd de ODE-schuif van 50/50 naar een derde/ twee derde te doen. Het advies heeft aanvullende maatregelen bedacht, met heldere, concrete oplossingen.

De heer *Vonhof* merkt dat het mkb door velen en overal wordt genoemd. Ook in deze discussie is het mkb-bedrijf inderdaad niet volledig uit beeld. De uitdaging voor de grote CO₂-uitstoters ligt bij die twaalf, dertien bedrijven in vijf clusters. Maar ook MKB Nederland begrijpt heel goed dat in de keten achter deze bedrijven veel ondernemingen uit het mkb zitten die zullen getroffen worden als het niet goed gebeurt, waarbij werkgelegenheid ook aan de orde is. In het advies is een complex aan complexe uitdagingen geadresseerd.

Wat de vier pijlers betreft, is voor hem als eerste de versterking van de regionale economie heel belangrijk – niet alleen vanuit Den Haag, maar bottom-up, door grote en kleine regionale bedrijven in hun kracht te zetten. Als tweede valt hij mevrouw Jong bij dat versterken van de arbeidsmarkt en scholingsbeleid een kritieke factor is in het welslagen.

Als derde bieden innovatie en investeren in nieuwe technologie kansen. Daarbij wil hij wel wat wegblijven van de jacht op CO₂-tonnen en veel meer kijken naar hoe meer maatschappelijke acceptatie is te krijgen en te zorgen is dat Nederland daadwerkelijk koploper wordt – en niet de debatten te richten op kwesties zoals wel of geen warmtepomp voor iedereen.

Het beprijzen van vermijdbare CO₂-uitstoot gaat het voor hem met nadruk over 'vermijdbaar'. Soms is het productieproces zo ingericht dat CO₂-uitstoot onvermijdelijk is. Zo is ten aanzien van Tata Steel nog steeds geen werkbaar procedé uitgevonden om staal te maken met enkel elektriciteit (technisch is het mogelijk, maar zou zeer veel energie kosten). De discussie dient dan ook te gaan om uitstoot die te vermijden is en die hopelijk naar nul zal gaan. De kern is, wat hem betreft, dat bedrijven en clusters worden gestimuleerd om hun nek uit te steken en een koploperspositie in te nemen. De opdracht is zo veel mogelijk bedrijven erachter te krijgen vermijdbare uitstoot te voorkomen. Hij wil nog wel opmerken dat bij effectuering van dit streven Nederland wel in heel snelle tijd koploper gaat worden van Europa.

Als vierde: Ook voor het mkb-bedrijfsleven is een eerlijke lastenverdeling relevant. Het mkb is niet per se de middenklasse die in dit verband is genoemd, maar bij de middenbedrijven werken veel middenklassers.

Hij is verheugd de afgelopen tijd bij een aantal processen in de SER betrokken te zijn waarin de geledingen elkaar weer vinden, in gesprek zijn en openstaan voor elkaars positie en in ieder geval een aanzet kunnen geven tot oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Dit rapport alleen zal niet afdoende zijn, er zal nog hard gewerkt moeten worden, maar wat hem betreft is het een goed rapport.

De *voorzitter* laat weten dat het advies al is vastgesteld door het DB SER omdat het een spoedprocedure was. Ze constateert dat er verder geen reacties zijn vanuit de raad.

5. Advies Naar een nieuw pensioenstelsel

De *voorzitter* leidt in dat het ontwerpadvies 'Naar een nieuw pensioenstelsel' door de raad moet worden vastgesteld. Op 5 juni jl. heeft de SER met minister Koolmees een principeakkoord gepresenteerd over de hele hervorming van het pensioenstelsel (tweede pijler, AOW, zware beroepen e.d.). Inmiddels hebben ook de achterbannen van werkgevers- en werknemersorganisaties zich hierachter geschaard. Als onderdeel en sluitstuk van het principeakkoord kan de raad nu ook het advies 'Naar een nieuw pensioenstelsel' vaststellen. De SER sluit daarmee een uiterst intensieve zoektocht af naar voorstellen tot de vernieuwing van de aanvullende pensioenen en de tweede pijler, zodanig dat die op een maatschappelijk draagvlak kan rekenen.

Wat de duur betreft, kan ze zich herinneren toe ze in september 2014 SER-voorzitter

werd, er juist een adviesaanvraag binnen was in het kader van de pensioendialoog. Dit was het begin van de zoektocht over de tweede pijler. Dit heeft (dat wordt weleens over het hoofd gezien) geleid tot twee eerdere adviezen: 'Toekomst pensioenstelsel' (2015) met de opbrengst uit de Pensioendialoog en de Verkenning over een van de modellen (2016). Ook daarna is niet stilgezeten. Spreekster is langs de achterbannen gegaan voor een briefadvies, en dat heeft langer geduurd dan beoogd. Het heeft geleid tot een belangrijke zoektocht tussen alle verschillende modellen en varianten om tot de goede balans te komen. Uiteindelijk is die gevonden in twee contracten, waarbij nadrukkelijk een nieuw contract is toegevoegd met de juiste balans tussen de mogelijkheid van delen van collectieve risico's en de mogelijkheid van meer maatwerk, persoonlijke keuzes en een grotere transparantie en begrijpelijkheid.

De hoofdlijnen van het advies zijn genoegzaam bekend en die zal ze niet herhalen. In het advies is ook geschreven hoe het proces verder moet. Het advies heeft uitdrukkelijk veel aandacht besteed aan de doelen om in het nieuwe pensioenstelsel te realiseren met de randvoorwaarden daartoe. De meest genoemde stuurgroep van Nederland, voorgesteld in het advies, gaat hiertoe ingesteld worden, van kabinet en sociale partners, met de expertise van pensioenuitvoerders, toezichthouders en andere deskundigen. Een zeer belangrijk aandachtspunt hierbij is de stabiliteit van de pensioenuitkeringen. Ook belangrijk is vast te stellen – het kabinet heeft dit al overgenomen – dat voordat wetgeving bij de Tweede Kamer wordt ingediend, kabinet met Stichting van de Arbeid en sociale partners een goede afweging moet maken of de doelen worden gerealiseerd en dat het nodig is net zo lang aan te knoppen te draaien totdat de te bereiken resultaten (wel) worden behaald en een goede overstap naar het nieuwe stelsel is te maken. Het uitgangspunt van de SER in de drie adviezen is steeds dat huidige en toekomstige generaties met vertrouwen kunnen uitzien naar een koopkrachtig, toekomstbestendig pensioen dat alle generaties bedient. De SER blijft graag betrokken bij verdere uitwerking van het pensioenakkoord, op verschillende manieren. Een belangrijk onderdeel van het totale akkoord is de intensivering van maatregelen voor duurzame inzetbaarheid. Het kabinet zet onder andere al samen met sociale partners een programma in van duurzame inzetbaarheid en leven lang ontwikkelen. Het kabinet heeft eerder de SER gevraagd hiervoor de aanjaagfunctie te vervullen. Na deze intensieve periode kan de SER, denkt zij, hiermee weer volop aan de slag.

[Hierna wordt een kort filmpje getoond met een boodschap van minister *Koolmees*. Hij zegt dat er met de instemming van de drie bonden sprake is van breed maatschappelijk draagvlak. Samen met vakbonden en werkgevers start SZW snel met de uitwerking, om indexatie dichterbij te brengen, aan te sluiten bij de moderne arbeidsmarkt, een regeling te maken voor zware beroepen en de AOW minder hard te laten stijgen.]

Reacties sociale partners en kroonleden

De heer *De Boer* wil markeren dat na lang overleg gezamenlijk een goede aanbieding is te doen aan de samenleving. De werkgevers vinden het bereikte pensioenakkoord zowel maatschappelijke als economische winst. Hij zet de maatschappelijke winst vooraan. Werkgevers zijn blij dat de polder helderheid en houvast kan bieden als het gaat om veel onzekerheid bij jonge en oude burgers over pensioenen en de oude dag. Door dat te doen, biedt dit akkoord continuïteit aan het pensioensysteem en ruimte, op dat vlak, voor maatschappelijke rust. Zoals de voorzitter heeft aangeduid, is het akkoord breder dan een pensioenakkoord: AOW-leeftijd, vervroegde uittreding etc. Eigenlijk is het een verhaal dat goed probeert om te gaan met het thema vergrijzing/ oude dag en de voorzieningen die daarbij horen. Wat de economie betreft, heeft het collectief kabinet-werkgevers-werknemers er veel geld voor over gehad om deze pensioendeal te bereiken, ruwweg 4 miljard extra op jaarbasis. Aan werkgeverskant heeft dit aanleiding gegeven tot discussie. De 4 miljard

voor de sociale infrastructuur wordt ook door de werkgevers con amore uitgegeven, maar dat geld is dan niet uit te geven aan zaken zoals infrastructuur, opleidingen, versterken politiemacht. Het is belangrijk om te beseffen dat gemiddeld van de vijf werkdagen per week Nederlanders gemiddeld één dag werken voor de oude dag. Als men meer wil, moet het wel worden opgebracht en is het nodig om nog langer te werken voor de toekomst en niet voor nu – de zogeheten opportunity costs.

Als polder zijn veelal positieve reacties ontvangen en hij is blij dat betrokkenen weer zover zijn en dit samen hebben kunnen bereiken. Wel heeft hij in de discussie één zaak gemist. Het is mogelijk aan de sociale kant dit gezamenlijk te doen vanwege een krachtige economie. De werkgelegenheid is nog nooit zo groot geweest, de werkloosheid is laag. Bij de minister-president klotst het geld niet alleen tegen de plinten, maar zelfs eroverheen met een overschot van 12 miljard. Het grote vraagstuk is hoe de economie sterk is te houden. Het publieke debat in de SER en daarbuiten gaat vaak over de verdelingsvraag, maar de vraag hoe het te verdienen, zowel nu als straks, krijgt ten onrechte veel minder aandacht.

In een debat met de overigens door hem zeer gewaardeerde minister-president heeft hij gesteld dat werkgevers het willen hebben over de verdelingskant maar ook over de wijze van geld verdienen. Dat heeft hij de 'balans' genoemd tussen verdienen en verdelen. Platformeconomie, AI, wereldwijd opererende bedrijven waarbij wereldwijde infrastructuren horen met wortels voor in Azië en de VS. Nederland lijkt die boot te missen.

Mensen hebben zorg over de verdeling, maar ook over de vraag hoe hun werk eruitziet over vijf à tien jaar en voor hun kinderen. Bijvoorbeeld: Vanochtend zag hij een robotiseringsbeurs in Singapore waarop robots een biertje tappen of een sushi bereiden. Dat betekent wel dat mensen die dit werk nu doen, zich moeten afvragen of zij dat in de toekomst ook nog doen.

Hij heeft deze week gepleit om samen met vakbeweging en overheid en in de SER te komen tot een 'balansakkoord'. De werkgevers brengen steeds naar voren dat het gaat om drie i's: internationaliseren, innoveren, investeren. Terecht heeft de minister-president dit aangevuld met een vierde i: inclusiviteit. Een economie hoort in dienst te staan van een goede samenleving en hij denkt dat, nu het zover is met het pensioenakkoord, de betrokkenen in de SER ook deze stap zouden moeten zetten. De betrokkenen kunnen hulde aan elkaar brengen.

De heer *Busker* constateert dat er na jarenlang discussiëren er een product ligt om aan de samenleving op te leveren en een pensioenakkoord waar de vakbeweging hard voor gevochten heeft. De afgelopen paar weken kon dit in alle rust met de achterbannen worden besproken, waarvoor hij iedereen voor wil bedanken. Dit heeft ertoe geleid dat de betrokkenen vandaag met overtuiging hier een klap op kunnen geven.

De vakbonden hebben altijd gestreefd naar een solidair, collectief stelsel waar de verplichtstelling niet ter discussie staat, dat voor stabiliteit zorgt en voor koopkracht. Dat betekent dus ook de indexatie voor de mensen dichterbij te brengen. Het is een lange, moeilijke en ingewikkelde zoektocht en puzzel geweest met vele partijen: de SER, de politiek en de pensioenwereld zelf die met verschillende systemen heeft te maken. Hij is blij en trots om samen in staat te zijn geweest dit voor elkaar te boksen. Het is enorm belangrijk met elkaar verder te werken aan het herstel van het vertrouwen in de oudedagsvoorziening. Dit vertrouwen heeft de afgelopen jaren een deuk opgelopen, maar wat de SER hier neerlegt, geeft volgens hem een begin eraan dit vertrouwen te herstellen. Dat is, benadrukt hij, echt nodig.

Er ligt een evenwichtig pakket voor jong én oud. Uit de achterbanraadpleging blijkt dat er nog veel te doen is aan de uitlegkant. Het is ingewikkelde materie en het is oppassen om als insider niet een bubbel terecht te komen. Mensen kunnen al afhaken bij de publieksversie; dat ligt niet aan de opstellers maar het is ingewikkeld. Om het draagvlak te vergroten is het nodig de komende tijd veel aan werk te verzetten.

Er zijn, denkt hij, veel goede piketpalen geslagen. Het is zaak de stuurgroep nu zijn werk te laten doen, in rust, om tot goede oplossingen te komen. Daar heeft hij vertrouwen in.

Hij wil zijn waardering uitspreken voor het SER-secretariaat. Bart van Riel, hier aanwezig, heeft vast momenten van moedeloosheid gekend die hij heeft weten te verbergen. Dat geldt voor iedereen in het proces, maar iedereen was zich altijd ervan bewust hier gezamenlijk een grote maatschappelijke opgave tot het einde te moeten brengen. En dat is ook gelukt. Het is een mooie dag voor alle partijen die hun handtekening onder het pensioenakkoord zetten. Er ligt iets om met vertrouwen aan verder te werken voor alle mensen van het land. Dat was niet mogelijk geweest zonder elkaar af en toe boos aan te kijken en ruzie te maken – daarvoor was het proces te zwaarwegend en waren de belangen te groot. Dit is een applaus waard voor iedereen die heeft meegedaan. [Applaus]

De *voorzitter* reageert dat het de vakbonden gelukt is de afloop uiterst spannend te maken voor alle betrokkenen. Ze geeft het woord aan de heer Van der Veen.

De heer *Van der Veen* sluit hierop aan dat ook voor de kroonleden het proces tot het laatst spannend is geweest. Er is een grote stap gezet, en dat het akkoord uiteindelijk gelukt is, is een grote stap voor het sociaal overleg. Tijdens het langdurige proces van de totstandkoming van dit akkoord heeft de SER twee verkenningen gepubliceerd waarin meerdere modellen van het toekomstige pensioenstelsel werden doordacht. Een dergelijke doordenking is van groot belang voor het uiteindelijke advies.

Doorslaggevend bij hun beoordeling van het advies door de kroonleden was het streven naar een pensioenstelsel dat beter aansluit bij de moderne arbeidsmarkt en bij de demografie. Het voorliggende advies zet hierin naar hun mening grote stappen: een nieuw contract met behoud van solidariteit, toegankelijk maken van de verbeterde premieregeling, betere toegang tot het stelsel voor zzp'ers, en – het belangrijkste – afschaffing van de doorsneepremie. Dit zijn belangrijke stappen om een goed stelsel overeind te houden en toekomstbestendig te maken.

Belangrijk voor die toekomstbestendigheid is ook de wijze om voor- en tegenspoed te verrekenen in de premiestelling en de pensioenuitkering. In dit opzicht is thans een directere koppeling mogelijk en zijn randvoorwaarden geformuleerd om een te optimistische dan wel pessimistische inschatting te voorkomen. Al met al is het stelsel volgens de kroonleden toekomstbestendiger geworden en daarom hechten zij hun goedkeuring aan dit advies. De inbedding van het advies in een breder akkoord waarin de eerste en tweede pijler op elkaar worden betrokken, heeft het proces ingewikkelder gemaakt, maar de uitkomst waarschijnlijk ook van een groter draagvlak voorzien. Waar het gaat om de AOW hechten de kroonleden grote waarde aan het feit dat de verantwoordelijkheid voor duurzame inzetbaarheid van mensen en op een verantwoorde manier behalen van de pensioengerechtigde leeftijd, bij werkgevers en werknemers ligt, dat dit gefaciliteerd wordt en dat de AOW als algemene voorziening zo in stand is gebleven.

De afspraken over de positie van zzp'ers zijn lastig en bijzonder ingewikkeld. Graag bieden de kroonleden dan ook aan om mee te denken aan deze vragen hoe zzp'ers een betere bescherming valt te bieden.

Hij brengt tot slot dank uit aan de vele betrokkenen bij dit advies, maar in het bijzonder wil hij namens de kroonleden felicitaties overbrengen aan de huidige voorzitters van de organisaties van werkgevers en werknemers, aan mevrouw Hamer en het SER-secretariaat, met het bereiken van dit akkoord na deze grootse inspanning. [Applaus]

Aanvullende reacties

De heer *Elzinga* dankt iedereen voor het akkoord en het gedragen SER-advies. Er is een stevig mandaat van de FNV-achterban, maar ook veel zorgen, die in de uitwerking weggenomen moeten worden. De FNV heeft hier jaren voor geknokt en de afgelopen tijd

alles ervoor gegeven om een collectief en solidair pensioencontract op tafel te krijgen dat perspectief biedt op een koopkrachtig pensioen dat kan meestijgen met de economische groei. Voor de leden is voor het vertrouwen in het stelsel heel belangrijk dat op tijd is te stoppen met werken en in goede gezondheid het pensioen kan worden bereikt, en dat meer werkende mensen in de toekomst in staat zijn een goed pensioen op te bouwen. Er ligt een akkoord voor een kader voor een robuuster pensioenstelsel, maar het vertrouwen moet nog hersteld worden en dat blijft voorlopig de belangrijkste uitdaging. Dit moet bij de uitwerking altijd voor ogen blijven staan.

Het werk gaat nu pas echt beginnen, in de stuurgroep, de Stichting van de Arbeid, het pensioenveld en de cao-tafels. Daar moeten de afspraken worden gemaakt om de overeengekomen doelen en resultaten daadwerkelijk te behalen. Want deze resultaatafspraken en randvoorwaarden zijn voor hem keihard; daar zal hij elke stap in de verdere uitwerking aan toetsen. Alleen dan is aan de critici in de verschillende achterbannen uit te blijven leggen waaraan is begonnen en alleen dan is hun vertrouwen in de toekomst te herstellen. Een vertrouwen dat past bij het beste pensioenresultaat voor de meeste mensen en bij pensioenfondsen die tot de best presterende ter wereld horen, om ook het beste stelsel ter wereld in de toekomst aan de top te houden. Hij is blij dat het kabinet meteen voortvarend aan de slag is gegaan en gisteren het voorstel tot bevroren van de AOW-leeftijd en een langzamere stijging op korte termijn met een zeer ruime Kamermeerderheid door de Kamer heeft geloodst. Nu de rest nog, dus zijn conclusie is kortom: verder aan de slag.

De heer *Van Wijngaarden* denkt dat men elkaar kan feliciteren met het geboekte resultaat. Ter vergelijking heeft het CNV-bestuur gekeken naar het ultimatum van december jl. dat aan de minister is aangeboden, en het principeakkoord met een positief advies aan de achterban voorgelegd.

Dankzij de commotie bij de FNV heeft hijzelf dit in publicitaire rust op zes regionale CNV-bijeenkomsten kunnen doen. Maar ook op de ledenbijeenkomsten van het CNV zijn heftige discussies gevoerd, zeker met de kaderleden uit Vervoer die op 28 mei hadden gestaakt. Het feit dat te refereren was aan de doelen in het SER-advies en de garantie dat er geen wetgeving naar de Kamer gaat voordat unanimiteit in de stuurgroep is bereikt, heeft veel CNV-leden in het referendum over de streep getrokken: 79 procent voor en 21 procent tegen – toch nog een vijfde.

Na de feestelijkheden is het weer snel gezamenlijk over tot de orde van de dag. Er ligt een grote taak om het akkoord uit te werken tot een zorgvuldige en gedragen transitie naar een nieuw stelsel. De gedachte in november 2018 was met de stuurgroep aan de slag te gaan, die dan in juni 2019, dit moment, dan klaar geweest had moeten zijn. Daar is het toen niet van gekomen, maar hij denkt dat het nodig is de komende maanden hetzelfde tempo aan te houden als destijds beoogd is om in de stuurgroep zo snel mogelijk met een resultaat te komen. De achterban en de deelnemers aan de pensioenfondsen verdienen dat er helderheid komt over de vele open eindjes. Er is nog veel wantrouwen, bleek uit de bijeenkomsten, en dat wil hij niet stimuleren – in dit geval geeft de CNV de minister het vertrouwen om zijn woord in alle Kamerbrieven gestand te doen. Wel voelt het CNV de hete adem van de 21 procent tegenstemmers in de nek, die niet veronachtzaamd mogen worden. Er zijn mensen die zich ernstig zorgen maken – sommige op emotie, anderen op huns inziens goede argumenten. De CNV wil in de stuurgroep een aantal van die zorgen wegnemen, zodat hun 'nee' straks een volmondig 'ja' wordt, en zich tot het uiterste inspannen voor een mooi nieuw pensioenstelsel.

Hij sluit zich aan bij de complimenten van de heer Van der Veen aan de voorzitter. Ze is, eerst als Kamerlid en nu als SER-voorzitter, al lang bij pensioen betrokken. En in het laatste deel heeft zij zich veel inspanning getroost bij bonden, werkgevers en de minister. Hij ziet het gebeuren met haar betrokkenheid, spiegelen en druk uitoefenen, heeft ervan genoten en dankt haar voor haar voortreffelijke rol.

De heer *Van der Kamp* merkt op dat de drie vakcentrales de afgelopen weken zichtbaar een flinke klus hadden te klaren. Interessant genoeg zijn de resultaten in de drie verschillende achterbannen, hoe divers die ook zijn, ongeveer gelijk uitgevallen. Zo'n 70 à 80 procent is voor, maar er is ook nuance en wantrouwen.

Ook bij de VCP is het zo'n 75 procent, maar daarmee is absoluut het laatste woord niet gezegd. De nuance die gemaakt is, is het gebrek aan vertrouwen, maar wat men wil is niet alleen vertrouwen in het overleg, maar ook in daadwerkelijk verbeteren en anders vormgeven van het pensioenstelsel. Iedereen ziet wel dat daarvoor de goede doelen en resultaten benoemd zijn en dat de uitwerking daarvan cruciaal is. Evenals zijn collega's heeft de VCP een uitdrukkelijke boodschap meegekregen om hierop in de stuurgroep buitengewoon scherp te zijn. Voortdurend zal getoetst worden of die doelen en resultaten gehaald gaan worden. Als dat niet lukt, ondergraaft dat juist het gezamenlijke streven naar terugbrengen van het vertrouwen en naar helderheid voor de mensen. Hij erkent dat veranderingen nodig zijn voor de toekomstbestendigheid, maar uiteindelijk verwachten mensen vertrouwen te kunnen hebben in een stelsel waarmee zij iedere dag hun levensonderhoud kunnen betalen. Er liggen belangrijke zaken: het belang dat een solidaire regeling mogelijk blijft, en indexatieperspectief, dat zo meteen 'uitdelen of korten' gaat heten. Het zal nodig zijn daarvoor nieuwe woorden te vinden omdat het anders in de beleving voort blijft leven. Dit zal nog een grote opgave worden, evenals een adequate compensatieregeling voor de afschaffing van de doorsneesystematiek. Hij begrijpt het belang, zoals de kroonleden aangeven, dat daar een zet moet worden gedaan, maar de transitie moet netjes gebeuren naar de mensen die de grootste risico's lopen en daar ook bezorgd over zijn. Dat zal nog niet zo gemakkelijk zijn in de uitwerking.

Dat het in november zagezegd niet helemaal goedging, heeft zijn nut gehad. Ook de VCP is positief dat het in een veel bredere context is geplaatst aangezien de zware beroepen, AOW, eerder kunnen stoppen een samenhangend verhaal vormt en niet geïsoleerd is te benaderen – wel in de techniek, maar zeker niet bij de mensen op de werkvloer. Hij is blij dat dit gelukt is. Er ligt nog veel werk, ook in de sectoren en de cao-onderhandelingen. Dat zal nog niet zo gemakkelijk zijn, want de stuurgroep gaat zich natuurlijk richten op het pensioenstelsel, terwijl het op die andere domeinen minstens zo spannend gaat worden. Ook dat zal van doen hebben met de geloofwaardigheid van alle partners. De VCP ziet dat dit een nog veel breder perspectief gaat geven en dat er spanningen komen, maar dat is niet erg zolang men dicht blijft bij wat met zijn allen bedoeld is.

Voor de voorzitter is het natuurlijk lastig als een vakcentrale na november een alternatief gaat neerleggen. Maar dit was vanuit de oprechte overtuiging nog steeds een stelsel te bouwen met instrumenten om meteen klaar mee te zijn. Achteraf bleek die veronderstelling een brug te ver, dus aanpassing was nodig. De discussie over doelen en resultaten is voor de VCP ook de weg geweest om haar achterban mee te krijgen, anders was het heel ingewikkeld geworden, met te grote problemen. Al met al is er veel werk verricht, zeker door het SER-secretariaat, dat er jarenlang bij betrokken is geweest. Hij hoopt dat hijzelf niet te veel last heeft bezorgd in de laatste drie weken. Hij wil, tot slot, ingaan op de uitnodiging van de kroonleden over de zzp'ers. De VCP ziet dit als een grote kwestie, niet alleen op dit dossier maar veel breder, ook sociale zekerheid. Het raakt veel meer dan alleen de zzp'ers, maar de gehele samenleving en dient uitvoering te krijgen. Hij stelt voor dat de voorzitter dit beetpakt; tenslotte heeft zij weer ruimte in haar agenda.

De heer *Calon* heeft de avondlijke overleggen eveneens meegemaakt en kan kort en krachtig zeggen dat het een goed akkoord is en naar meer smaakt.

De heer *Melkert* kan van buitenaf zeggen dat het akkoord een heel bijzonder moment is, met terugblik naar decennia van pensioenintroductie en -ontwikkeling. Niet alleen het terecht benadrukte belang van de cohesie dient inhoudelijk voor het voetlicht te worden

gebracht, maar ook het proces. In een land dat meer en meer moeite heeft om op lange termijn te denken zijn er – zeer belangrijk – mechanismen en mensen die verantwoordelijkheid nemen, om dat naar de toekomst waar te maken.

Hij wil twee aandachtspunten benoemen voor de komende tijd. Evident is dat in de uitwerking nog heel veel moet gebeuren en dat er heel gevoelige punten liggen – met name het overeind houden van de verplichtstelling, inclusief de juridische en Europeesrechtelijke aspecten.

Op kortere termijn spelen ook zaken die sommige pensioenfondsen direct raken, bijvoorbeeld in de zorg en welzijn, met name de vraag hoe eventuele kortingen zich verhouden met de afspraken en wie daarover gaat. Eveneens op de korte termijn trof hem (en niet hem alleen) het rapport van de Commissie Parameters. Het rapport werd op een ongepast tijdstip gepubliceerd, maar het bevat ook inhoudelijke zaken die raken aan een balansakkoord-achtige benadering. Het vraagstuk is of een land dat onder zijn spaarlast gebukt gaat, nog meer gaat sparen, of dat op een andere wijze gekeken wordt naar de manier waarop pensioenen tot uitkering kunnen komen. De vraag is ook of zo'n rapport voor kennisgeving wordt aangenomen of wordt opgenomen in de uitwerking door stuurgroep en SER.

Hij wil benadrukken hoe belangrijk het is de korte-termijn punten van mogelijke kortingen en vervroegde uittreding met de regeling die daarvoor zal worden ontwikkeld, bij voorrang te bezien en daarvoor de betrokkenen erbij te halen om te zien hoe dat in de praktijk zijn uitwerking gaat krijgen.

De *voorzitter* antwoordt dat het kabinet in zijn brief heeft aangegeven hoe het op korte termijn met de kortingen om wil gaan. Daar zijn voor thans afspraken over gemaakt, maar dit zal zeker door de stuurgroep verder besproken worden. Wat de sectoren betreft en de regeling voor de zware beroepen, voelt men ook buiten de SER in de sectoren veel druk om daarmee heel snel te beginnen. Het punt is in Kamerdebat van deze week veel aan de orde geweest en de minister heeft toegezegd daar snel en goed naar te kijken. Zij denkt dat dit ook een verantwoordelijkheid is van de sociale partners, die in die sectoren zitten. Elkaar vinden zal enorm helpen om dit proces snel op gang te krijgen. Ze heeft het idee dat het rapport van de Commissie Parameters nog wel aan de orde zal komen in de stuurgroep, en dat hetgeen de heer Melkert naar voren heeft gebracht, heel herkenbaar is voor de betrokkenen alhier.

De heer *Kroes* zal het gezelschap een lange speech over lof voor het pensioentoezicht besparen, aangezien hij ervan uitgaat dat in deze zaal veel sympathie bestaat voor het pensioentoezicht. Hij noemt het ontzettend knap dat over zo'n complex vraagstuk zo'n breed gedragen akkoord is bereikt, en hij sluit zich aan bij de complimenten voor de voorzitter, de voorzitters en het SER-secretariaat.

Van de zijde van DNB reageert hij op de heer Melkert dat het hem slecht denkbaar lijkt dat het kabinet een zelf gevraagd advies naast zich neerlegt. Anderzijds moet een stuurgroep nog een paar zaken van het akkoord uitwerken. Daarbij wordt ongetwijfeld het advies van de commissie-Dijsselbloem worden meegenomen. Hij sluit zich aan bij wat al meermalen gezegd is: het gaat om de doelen. Het streven is die op een zo evenwichtig mogelijke wijze te bereiken, maar wel met het advies van de Commissie Parameters.

De *voorzitter* antwoordt dat passages van deze commissie in het SER-advies zijn opgenomen.

Mevrouw *Baarsma* wil het belang van de commissie onderschrijven en verzoekt het advies mee te nemen. Ze wil vervolgens stilstaan bij het grote belang van dit akkoord. Ze is ongeveer acht jaar bij de SER en altijd heeft de pensioenkwesitie ergens op de achtergrond een rol gespeeld. De heer De Boer begon over balans, maar eigenlijk is de cirkel mooi rond. Dit pensioenakkoord draagt bij aan een betere werking van de

arbeidsmarkt en daarmee ook aan het structureel groeivermogen van Nederland. Gevoegd bij het nadere advies over klimaat en industrie, is de SER ook echt bezig met die balans – niet alleen de koek verdelen, maar ook bakken op een zorgvuldige manier binnen de milieugebruiksruimte. Ze is er trots op dat door het pensioenakkoord breder wordt gezien hoe belangrijk de polder is, als iets dat uiteindelijk verder brengt, ook met het akkoord over klimaat en industrie van zojuist. Er zitten nog meer verkenningen/adviezen aan te komen die helpen met de balans tussen enerzijds verdelen en anderzijds inzetten op welvaartscreatie. Ze denkt vol vertrouwen dat de SER vandaag ook die rol samen kan vieren.

De heer *Busker* reageert op de vraag van de heer Melkert, dat de Commissie Parameters naar het huidige stelsel heeft gekeken. In dit akkoord is een afspraak gemaakt zich te concentreren op de doelen, en daarvan heeft de vakbeweging gezegd zich het recht voor te behouden dat als het nodig is, daar opnieuw naar te kijken; de doelen staan vooropgesteld. Hij laat de timing en bevoegdheden van de Commissie Barometers buiten beschouwing. Maar hij vindt wel dat hier een geheel nieuw pensioenstelsel wordt neergelegd, en dat rechtvaardigt dat ook het kabinet zegt dat indien nodig opnieuw bekeken wordt wat er nodig is om de benoemde doelen met elkaar te bereiken. Hij vraagt niet van het kabinet om afstand te nemen van de bevindingen van de commissie-Dijsselbloem, maar wel wordt gezamenlijk in de uitwerking van de stuurgroep gekeken wat nodig is om het pensioenakkoord te laten vliegen, evenals het kabinet – en wat nodig is om het te laten vliegen, gaan de betrokkenen ook doen.

De *voorzitter* verwijst naar de mooie passage hierover in het SER-advies, die in de stuurgroep nog wel vaker langs zal komen. Ze is er vol vertrouwen van overtuigd dat hier op een goede manier gezamenlijk valt uit te komen.

Spreekster gaat over tot het formele moment van de vaststelling en vraagt of de aanwezigen instemmen met het pensioenadvies. Hiermee is het advies onderdeel van een inmiddels door de Tweede Kamer aangenomen akkoord. [De raadsleden bekrachtigen hun instemming met een applaus.]

Spreekster bedankt het SER-secretariaat: Bart van Riel, die alles heeft meegemaakt, en daarnaast Tyche Riemens en Wimar Bolhuis (die nu bij de heer Goudswaard werkt) voor hun vele en goede werk. [Applaus]

Ook dankt ze de kroonleden voor hun bijdrage op de achtergrond. Na november hebben ze nagedacht, niet alleen over het pensioenstelsel maar ook over de eerste pijler, een kennis die ze af en toe heeft kunnen gebruiken. Dit illustreert dat bij de SER niet alles wordt gezien, maar wel alles wordt gebruikt.

Dit markeert het einde van een zeer geslaagd jaar voor de SER.

In augustus, kondigt zij aan, heeft de SER een belangrijke vergadering over de verkenning van het Jongerenplatform over de positie van jongeren. De heer Eski heeft namens het Jongerenplatform spreekster erover benaderd dat het Jongerenplatform in de toekomst graag meedenkt, ook over de uitwerking van het pensioenstelsel.

In september is de bedoeling het SER-advies vast te stellen over gender en diversiteit, een onderwerp dat ieder hier nauw aan het hart gaat.

De zomer zal niet stil zijn en er zal op allerlei momenten goed worden nagedacht over het 'balansakkoord'.

6. Rondvraag en sluiting

Mevrouw *Jong* brengt dank aan Marko Bos en Ton van der Wijst van het SER-secretariaat voor het SER-advies dat vanochtend in het DB is vastgesteld. [Applaus]

De *voorzitter* wenst iedereen een goede zomer toe en sluit, met dank aan de aanwezigen, de raadsvergadering om 11:25 uur.